

1. პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი საშუალებები ვახტანგს სამართლის წიგნის მიხედვით (5)

ვახტანგის სამართლის წიგნის მიხედვით პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებებია:

- 1) ომის დროს მტრის მოკვლა (თუ ომში კაცს კაცი შემოაკვდება)
- 2) თუ მკვლელობა ჩადენილია დაზარალებულის შეუცნობლად, განზრახვის გარეშე, მაგრამ თუ ადრე მათ შორის ქიშპი და მტრობა იყო და ნათესავეები მკვლელს წაუყენებენ ბრალდებას მან თავი უნდა იმართლოს ან სისხლის ფასი გადაიხადოს.
- 3) თუ დამხვდური მოკლავს თავდამსხმელს, მომხვდურს. ეს დანაშაული აუცილებელ მოგერიებას ჰგავს. თუ ბატონი დაესხა თავს ყმას ამის შესახებ კანონი დუმს.
- 4) როდესაც ერთი კაცი მეორეს მოსაკლავად შეუტევს და უმცროსი კაცი გაერიდება მას. უფროსი ხმაღს მოუქნევს და მეორე მოქნევსას რომ უმცროსი მოკლავს ან დაჭრის. ის პასუხისმგებლობისგან თავისუფლდება.
- 5) როდესაც სწორი სწორს შეუტევს, ხმაღს ხელი გაიკვრება და თავდამსხმელს მეორე პირი მოკლავს ან დაჭრის.
- 6) თუ ცოლზე ან შვილზე სხვა კაცი დაახელოს და მოკლას.
- 7) თუ მოახლეზე დაახელოს და მოკლას.
- 8) ყმას აქვს უფლება მოკლას თავისი ბატონი, თუ მან შელახა მისი ოჯახის ცოლქმრული სიწმინდე.
- 9) ქმარს უფლება აქვს მოკლას მოღალატე ცოლი.
- 10) სამართლის წიგნი გამორიცხავს პასუხისმგებლობას ქურდის მკვლელობისათვის.

2. ძველი ქართული სასამართლო პროცესის ზოგადი დახასიათება (შერეული პროცესი) (5)

უძველესი დროიდან საქმის გამრჩევი ყველა პირი იწოდებოდა მსაჯულად, ბჭედ ან მოსამართლედ. ქართული სამართლის ძეგლები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ მოსამართლისათვის აუცილებელ თვისებებს. ბაგრად კურაპალატის სამართლის წიგნში

ხაზგასმულია, რომ მოსამართლე უნდა იყოს ღვთისმომშიში, სამართლიანი, მოუსყიდველი, მიუდგომელი, რომელიც არავის ხათრით უსამართლობას არ ჩაიდენს. ზოგ შემთხვევაში დასაშვებია მოსამართლის გაწყრომაც, როცა ეს საჭიროა საქმის განხილვისას. სასამართლო პროცესში მონაწილე მხარეებს „მოდავეები“ ეწოდებათ, მოსარჩლეს „მოჩივარი“, ხოლო მოპასუხეს „მოადი“. ურთიერთდავას „ცილება“ ერქვა. ისტორიულად ცნობილია სასამართლო პროცესის სამი ფორმა: 1) საბრალდებო, 2) ინკვიზიციური ანუ სამძებრო, 3) შერეული.

საბრალდებო პროცესი სასამართლო პროცესის უძველესი ფორმაა. მისთვის დამახასიათებელია მთელი რიგი პრინციპები. ესაა შეჯიბრებითობის პრინციპი, რაც იმით გამოიხატება, რომ მხარეებს საქმის წარმოებისას თანასწორი უფლებები ჰქონდათ. ისინი საქმის დაწყების ინიციაორები იყვნენ, აგროვებდნენ დამამტკიცებელ საბუთებს და განსახილველად აძლევდნენ მოსამართლეებს. მოსამართლეებს მხოლოდ უნდა შეესწავლათ წარმოდგენილი მასალები და გამოეტანათ განაჩენი. წინასწარი გამოძიება არ ტარდებოდა მხოლოდ საქმის სასამართლო განხილვას ჰქონდა ადგილი. სხვა პრინციპებია ზეპირობა და საჯაროობა.

ფეოდალიზმის პერიოდში წარმოიშვა პროცესის მეორე ფორმა- ინკვიზიციური ანუ სამძებრო. საქმის აღძვრა უკვე აღარ ხდებოდა მხარეთა კერზო ინიციატივით, არამედ სახელმწიფო თავისი მოხელეების ინიციატივით იწყებდა პროცესს. აღარ იყო დამახასიათებელი შეჯიბრებობის პრინციპი. მხარეები თანასწორუფლებიან სუბიექტებად აღარ გვევლინებოდნენ. ორივეს ფუნქციებს სასამართლო ასრულებდა. ის იწყებდა საქმეს, აგროვებდა მტკიცებულებებს. პროცესი წერილობით და საიდუმლოდ მიმდინარეობდა, გამოიყოფილია წინასწარი გამოძიების სტადია, როცა ხორციელდებოდა მტკიცებულებათა შეკრება. ყველაზე სრულყოფილ საბუთად ითვლებოდა ბრალდებულის მიერ ბრალის აღიარება. ამ პერიოდის სასამართლო პროცესი ძირითადად შეიძლება ჩაითვალოს სამძებროდ, საბრალდებო პროცესის ელემენტებით.

3. დანაშაულთა კლასიფიკაცია ძველქართულ სამართალში (5)

სამართალდარღვევათა სახეების განსხვავების საფუძვლად ამა თუ იმ ქმედებების სირთულე, მრავალსახეობა და არსის გათვალისწინება იყო მიჩნეული. დანაშაულთა კვალიფიკაციისას თუ პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დამნაშავის ასაკს, დამნაშავის ფიზიკურ და ფსიქიკურ მდგომარეობას, ასევე დანაშაულის ჩადენის ადგილს, დროს და სხვა პირობებს თუ გარემოებებს. ივ.ჯავახიშვილის მიხედვით ადრეფეოდალური ქართული სამართალი დანაშაულის სამ სახეს იცნობდა: დიდი დანაშაული, მცირე და საშუალო. ივ.ჯავახიშვილის მიხედვით დანაშაულის კლასიფიკაცია დამყარებული ყოფილა ბრალზე. ძვ. ქართულ სამართალში დანაშაულის კლასიფიკაციისას აუცილებელ მოთხოვნას წარმოადგენდა ბრალის გათვალისწინება, დანაშაულის გამომწვევი მიზეზები და სხვ. დანაშაულის შინაარსის გასარკვევად ექ.მთაწმინდელი დამნაშავის ნებას აქცევს ყურადღებას. თუ ვინმემ განზრახვით მოკლა ადამიანი ეს იქნებოდა „ნებსით კაცისკულაი“, მაგრამ შეიძლებოდა ვინმე უნებლიედ მოგვკლა და ეს იქნებოდა „უნებლიეთი კაცის კულაი“ ანუ შემთხვევითი. ექ.მთაწმინდელი თვლის რომ თავისთავად ნებსით და უნებლიეთ მკვლელობაც იყოფა სხვადასხვა ნაწილებად.

ნებსით ანუ განზრახვით მკვლელობის მაგალითად ის ასახელებს მკვლელობას შუბით, მახვილით, საწამლავით ჩვილის მოკვლა (წამლის გამცემი და მიმღები), ასევე მამაკაცისთვის წამლის მიცემა რათა ქალი შეიყვაროს, ავაზაკის მიერ კაცის კვლა.

ექ.მთაწმინდელი მსჯელობს აგრეთვე გაუფრთხილებლობით კაცის მოკვლის შესახებაც. როდესაც უნებლიედ, შემთხვევით კლავ ადამიანს. ექვთიმეს აზრით უნებლიე კვლაც შეიძლება იყოს სხვადასხვა სახის. დაუდევრობის შემთხვევაა მაგალითად ხის ნაყოფის ჩამოსაგდებად როდესაც ქვას ისვრი და კაცს მოკლავს, ყრმას აღსაზრდელად რომ ცემს და შემოგაკვდება. ექვთიმე ასახელებს აგრეთვე უფრო მძიმე გაუფრთხილებლობას რომელიც განზრახვას უახლოვდება. მაგალითად, როდესაც კაცის საცემად გაიწევი და შემოგაკვდება. მართალია მოკვლა არ გსურდა მაგრამ მისი ცემის

სურვილი გაგაჩნდა. ამრიგად ექვთიმე დანაშაულის კლასიფიკაციისას საფუძვლად იღებს ნებას, განზრახვას და სურვილს, რომელთა მიხედვით დანაშაულებს ყოფს დიდ, საშუალო და მცირე დანაშაულებად.

4. საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები (5)

საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა შორის ქართულ სამართალში ცნობილია მეკობრეობა, ავაზაკობა, პარვა, რბევა, ძარცვა. მეკობრეობის და ავაზაკობის მიზანს შეადგენდა სხვისი ქონების დაუფლება, მოხვეჭა ძალის გამოყენებით. ხშირად ამას თან ახლდა უდანაშაულო ადამიანების წამება და კვლა. პარვა- სხვისი ქონების ფარულად მითვისება იყო, დღევანდელი ქურდობის ანალოგია. თუ მპარავი აშკარად მოქმედებდა და ძალით იტაცებდა სხვის ქონებას, ასეთ ქმედებას რბევა (მიმძლავრება) ეწოდებოდა. ქარავანზე თავდასხმისა და მისი ქონების მითვისების შემთხვევაში გამოიყენებოდა ტერმინი ძარცვა. ქართული სამართალი მკაცრად ებრძოდა საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებს. ქართული სამართალი პარვისთვის აწესებდა მოპარულის პატრონისთვის დაბრუნებას და ნაქურდალის 7-მაგ ღირებულებას. თუ ქურდობა მეორედ იყო ჩადენილი მაშინ ასოთმობება და თვალების დათხრაც გამოიყენებოდა. საპატიჟო ადგილას (სალარო, ჯოგი) ჩადენილი დანაშაულის დროსაც თვალებს თხრიდნენ დამნაშავეს. მეკობრეობით და ავაზაკობით ჩადენილი მკვლელობისთვის თამარის დროს სიკვდილით დასჯა გამოიყენებოდა.

5. დანაშაულის სუბიექტური მხარე ძველქართულ სამართალში (5)

დანაშაულის სუბიექტური მხარე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი აუცილებელი საფუძველია. ბრალის განსაზღვრა აუცილებელია პასუხისმგებლობის დასაწესებლად. სისხლის სამართლის ისტორია ორ დიდ პერიოდს მოიცავს ბრალის ცნების განვითარების თვალსაზრისით. პირველია, როდესაც არ

აინტერესებდათ დამნაშავის შინაგანი განწყობილება და მხოლოდ მოქმედების გარეგანი სახე, შედეგი აინტერესებდათ. ამ პერიოდს ეწოდება ობიექტური შერაცხვის პერიოდი. ობიექტური შერაცხვის პრინციპს ცვლის სუბიექტური შერაცხვის პრინციპი. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობის საკითხი არ წყდება მხოლოდ დამდგარი შედეგის მიხედვით, არამედ აუცილებელი ხდება დამნაშავის პიროვნების, მისი შინაგანი, სულიერი მდგომარეობის გარკვევა დანაშაულის ჩადენისას, თუ სასჯელის გამოტანისას. მნიშვნელოვანია აგრეთვე გაირკვეს შეგნებული ჰქონდა თუ არა დამნაშავეს რას ჩადიოდა. დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა სუბიექტური დამოკიდებულების შემდეგი ფორმები: სურვილი, გაუფრთხილებლობა, თვითიმედოვნება. ძველი ქართული სამართალი იცნობდა ბრალის ორივე ფორმას განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას. ექვთიმე განზრახვას უკავშირებს ნებას და აღნიშნავს, რომ განზრახი მოქმედება არის თავისი ნებით ჩადენილი მოქმედება. ბრალის მეორე ფორმას უწოდებს უნებლიე მოქმედებას. ექვთიმეს მოჰყავს გამოკვეთილი განზრახვის რამდენიმე შემთხვევა: ავაზაკის მოქმედებები, მოწამვლა, მუცლის მოშლის მიზნით წამლის დალევა, ცულით, შეშით, მახვილით კაცის კვლა. განზრახვასთან მიახლოებული მოქმედებები: ჩხუბის ან შფოთისას როდესაც ადამიანი მოკვდება. ვინმეს თუ ქვა ესროლე მოკვლა არ გინდოდა მაგრამ გარდაიცვალა. გაუფრთხილებელ დანაშაულებში ექვთიმე გამოყოფს: ხის ნაყოფის ჩამოგდებისას ქვის სროლით კაცის კვლა, მოსწავლის ჯოხით გაწვრთნისას სიკვდილი. ექ. მთაწმინდელის მიხედვით ბრალის შემდეგი ფორმებია ცნობილი: 1) განზრახი ბრალი (გამოკვეთილი განზრახვა, განზრახვასთან მიახლოებული), 2) უნებლიე (უნებური მოქმედება პასუხისმგებლობას არ იწვევს, უნებური, რომელიც გაუფრთხილებობას შეესაბამება და პასუხისმგებლობას იწვევს).

6. საკუთრების უფლების დაკარგვის საშუალებები (5)

ქართული სამართალი იცნობდა საკუთრების დაკარგვის შემდეგ პირობებს:

ა) სათანადო დაწესებულებაში საკუთრების უფლების

დამადასტურებელი საბუთის წარუდგენლობა;

ბ) თუ საბუთი არ იყო სრულფასოვანი ან ჰქონდა ფორმალური ნაკლი;

გ) მესაკუთრის ან მფლობელის გარდაცვალება და მემკვიდრეთა არარსებობა;

დ) ხანდაზმულობის ვადის გასვლა. მაგალითად, თუ მესაკუთრე 30 წლის მანძილზე არ სარგებლობდა თავისი უფლებით და არ ეპატრონებოდა თავის ქონებას და მას სხვა გარეშე პირი დაეპატრონა კეთილსინდისიერად.

ე) თუ მესაკუთრე არ ღვევდა იმ პირობებს, რაც დადებული იყო ადრინდელ მესაკუთრესა ან მქონებელთან.

ქართული სამართლის მიხედვით, დოკუმენტების შედგენის ფორმალურ მხარეს დიდი ყურადღება ენიჭებოდა. ზუსტად უნდა ყოფილიყო მითითებული მხარეების ვინაობა, მათი უფლება-მოვალეობები, საკუთრების რაობა, ნიშან თვისებები, ზომა, წონა.

უნდა ყოფილიყო მითითებული მოწმეები და მხარეთა ხელმოწერები. საბუთის შემდგენის ვინაობაც მითითებული უნდა ყოფილიყო.

7. სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები ძველქართულ სამართალში (5)

ივ.ჯავახიშვილის გამოკვლევით ქართული სამართალი იცნობს სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართულ ორ დანაშაულს: 1) განდგომასა და ღალატს, 2) მეფის შეურაცხყოფას. განდგომას ადგილი ჰქონდა როდესაც ქვეყნის პოლიტიკური ერთობა ირღვეოდა და შინაური ბრძოლა იწყებოდა. ამ დანაშაულის აღსანიშნავად სხვა ტერმინებიც გამოიყენებოდა: აშლილობა, შფოთი, ღალატი, ორგულობა. განდგომა შეიძლებოდა მომხდარიყო შინ შინაური ძალების მიერ ან გარე ძალების დახმარებით. განდგომასა და ღალატს ერთად განიხილავს ჯავახიშვილი, თუმცა მათ შორის არის სხვაობაც. განდგომა არის პირდაპირი, გულახდილი მოქმედება. ორგულობა ფარული, ხოლო ღალატი ვერაგული დანაშაული. განდგომა-ღალატს უმეტესად დიდგვაროვანი აზნაურები მიმართავდნენ. განდგომა-ღალატისათვის მძიმე სასჯელები გამოიყენებოდა. მათ შორის თვალების დათხრა და კასტრაცია.

მეფის შეურაცხყოფის მაგალითს თამარის ისტორიკოსი აღგვიწერს, როდესაც რუქნადინის წარმოდგენილმა ელჩმა თამარს უთხრა, ან ბატონის მეუღლე გახდი და რელიგია შეიცვალე, ან კიდევ მისი ხარჭაო. ასეთი ქმედებისთვის ენას კვეთდნენ, ხოლო შემდეგ სიკვდილით სჯიდნენ-თავის მოკვეთით. პროფ. აბაშმაძის მიხედვით ქართული სამართალი სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართულ სხვა დანაშაულებსაც იცნობს: 1) მეფის პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული (მიზანი მეფის მოკვლა), 2) შეთქმულება უცხოელი, დამარცხებული მოსახლეობის მხრიდან, 3) სახელმწიფო დანაშაული, მიმართული ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური წყობლების შესაცვლელად.

8. მანდატურთუხუცესის ფუნქციები (5)

სახელწოდება მანდატურთუხუცესი ორის ნაწილისაგან შედგება. სიტყვა-სიტყვით ის მანდატურების უფროსს ნიშნავს. მანდატურთუხუცესი ვაზირია და იგი ვაზირთა პირველ სამეულს ეკუთვნის. მანდატურები გამოდიოდნენ მეფის მცველების როლში. მაგ: სავაზიროს სხდომის დროს მანდატურები იმ შენობის გარშემო იდგნენ წესრიგის დასაცავად, სადაც სხდომა მიმდინარეობდა. სამოხელეო გასამრჯელოდან მანდატურსაც ეკუთვნოდა ნაწილი. ხელმწიფის კარის გარიგების მიხედვით მანდატური ატარებდა არგანს. არგანი კიდევ ჯოხს ნიშნავს. არგანი როგორც ჩანს მანდატურის სამოხელეო ნიშანი იყო. მანდატურთუხუცესის სამოხელეო ნიშანი კიდევ ოქროს არგანი იყო. დღევანდელი შეხედულებით მანდატურთუხუცესი საპოლიციო უწყების ხელმძღვანელად მოჩანს. ეს უწყება შსს-ს უდრიდა. მანდატურთუხუცესი აგრეთვე ხელმძღვანელობს დარბაზობის განაწესის შესრულებას. მანდატურთუხუცესის ხელმძღვანელობით იწყებოდა დარბაზის მონაწილეთა მოწვევა. მანდატურთუხუცესი მეფის ვენახების სამუშაოების საქმეებსაც განაგებდა. მის მოადგილედ ამირეჯიბი ითვლებოდა. როგორც მეფესთან დაახლოებულ პირს ამირეჯიბს ყოველთვის შეეძლო მეფესთან მისვლა. დარბაზობაში ამირეჯიბი მონაწილეობდა როგორც მანდატურთუხუცესის

თანამემწე. ამირეჯიბი იყო ერთ-ერთი იმ სამი მოხელეთაგანი რომელიც სავაზიროს სხდომას ესწრებოდა. მას სათათბირო ხმის უფლება ჰქონდა. ამირეჯიბს ეკუთვნოდა პირადი მხლებელი ადიუტანტი. მას ემორჩილებოდნენ ეჯიბი და სხვა მოხელეები. მანდატურთუხუცესს ემორჩილებოდნენ აგრეთვე გამგეთუხუცესი, მესტუმრე და სხვ.

9. ყურთლუ-არსლანის დასის პროგრამა (5)

ყურთლუ-არსლანის დასის პოლიტიკურ შეხედულებათა შესახებ მოგვითხრობს თამარის პირველი ისტორიკოსის შრომა- „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი.“ მემატთანე მოგვითხრობს ჯერ დიდგვაროვან აზნაურთა გამოსვლაზე, რომელთაც უგვარო ყუბასარისა და აფრიდონის გადაყენება მოითხოვეს. და შემდეგ განთავისუფლებული თანამდებობისთვის შეიქმნა ბრძოლა. ამ პერიოდში ასპარეზზე გამოდის ყურთლუ-არსლანის დასი. ყურთლი-არსლანს მემატთანე ახასიათებს როგორც ორპირს, მზაკვარს და ბუმს. ავტორის თქმით ყურთლუ-არსლანმა თავისი მოთხოვნა სპარსთა წესის მიხედვით მოიგონა. მან მოითხოვა ისნის ველზე, კარვის დადგმა. იქ უნდა დამსხდარიყვნენ სახელმწიფოს განმგებელნი. კარავსი მსხდომნი იქნებოდნენ ქვეყნის უზენაესი განმგებლები, ყოველგვარი მნიშვნელოვანი საქმის საბოლოოდ გადაწყვეტნი. მათ უნდა ჰქონოდათ მართლმსაჯულების ფუნქცია. მათ უნდა გადაეწყვიტათ თანამდებობის მიღება, ჩამორთმევის და მამულის წყალობის საკითხები. დარბაზი შედგებოდა საერო და საეკლესიო პირებისაგან. ის ზღუდავდა მეფის ხელისუფლებას და ქვეყნის ცენტრალიზაციის საკითხს. ყურთლი-არსლანი როგორც ვეზირი მისი წევრი იყო. კარავი სრულიად განსხვავდებოდა დარბაზისაგან. დარბაზი მეფის სათათბირო ორგანო იყო. როდესაც კარავში მსხდომნი თავად განაგებდნენ საკითხებს მეფის უკითხავად და მეფეს მხოლოდ მათი გადაწყვეტილების აღსრულების ფუნქციაღა რჩებოდა. ისტორიკოსის თქმით თამარმა გაიკვირვა ყურთლი-არსლანის ეს სურვილი. მან შეიპყრო ის თავისი ერთგულების მეშვეობით. ამან კიდევ უფრო დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია ყურთლუ-არსლანის

მომხრეთა მხრიდან. ისინი ბრძოლით იმუქრებოდნენ. მისი მომხრეები იყვნენ ძირითადად ვაჭრები და საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლები, რადგან ყურთლი-არსლანი იყო მეჭურჭლედუხუცესი და მას ემორჩილებოდნენ ქალაქის ვაჭრები და სავაჭრო საქმეები. ყურთლუ-არსლანი გვარით უაზნო იყო მაგრამ სიმდიდრემ აამაღლა. თამარმა გაფიცულებთან ორი საპატიო მანდილოსანი გაუგზავნა მათ და შემოირიგა. ქვეყნის გამგებლობა კარვის ხელში გადადიოდა და მეფე იქ მონაწილეობას ვერ მიიღებდა. თუმცა კარავი საბოლოოდ არ განხორციელდა, როგორც ჩანს დარბაზმა იმძლავრა, რადგან ეს სიახლე მათთვისაც უცხო და მიუღებელი იყო. კარავს ქვეყანაში რესპუბლიკური წყობილების დამყარება სურდა. ყურთლი-არსლანის მიხედვით უნდა დამყარებულიყო პარლამენტური წყობილება. კარავს ექნებოდა საკანონმდებლო უფლებამოსილება, მეფეს კი აღმასრულებელი. კარავი ვერ განხორციელდა, რადგან ანტიფეოდალურ ძალებს არ ჰყავდათ ისეთი მეთაური, როგორც უნდა ყოფილიყო ქალაქის მოსახლეობაში ბურჟუაზია. ანუ ამ პერიოდში ბურჟუაზიული საწყისები ჩანასახის ფორმითაც კი არ იყო საქართველოში.

10. სქესობრივი დანაშაულები ძველქართულ სამართალში (5)

ძველი ქართული სამართალი სქესობრივი დანაშაულის სხვადასხვა სახეს იცნობს, მათ შორის: 1) სიძვასა და 2) მრუმობას. სიძვად ითვლებოდა დაუქორწინებელი ქალ-ვაჟის სქესობრივი კავშირი. ეს ქმედება დანაშაულად ეთვლებოდა, როგორც ქალს ისე კაცს. ვაჟს მსიძავი ეწოდებოდა, ქალს მეძავი. ეკლესია 7 წელს უზიარებლად ტოვებდა მათ. სიძვის დანაშაული უახლოვდებოდა გაუთხოვარი ქალის შეცდენა. შეცდენილი ქალის ნათესავებს შური უნდა ეძიათ. შურისუძიებლობა დიდი სირცხვილი იყო. რეაგირება უშუალოდ ეკლესიისა და დაზარალებული მხრიდან ხორციელდებოდა. მრუმობა გათხოვილი ქალის ან დაქორწინებული, ცოლიანი კაცის უცხო კაცთან ან ქალთან სქესობრივ კავსირს ეწოდებოდა. ამ ქმედების ჩამდენი პირი მრუმის სახელითაა ცნობილი. 15 წელს უზიარებელს ტოვებდა ეკლესია. მრუმ ქალს ქმარი სახლიდან აგდებდა, თავის

სამშობლოში გზავნიდა და საყვარელზე შურს იძიებდა ხოლმე. მაგრამ, თუ კაცს გაუთხოვარი ქალი ხარჭად ეყოლებოდა, ეს პრობლემა არ იყო. დანაშაულის ცალკე სახედ გვევლინებოდა სისხლის აღრევა. ასევე მამათმავლობა ანუ კაცის მამაკაცთან სქესობრივი კავსირი. ასევე გაუკუღმართებული სქესობრივი კავშირი მამაკაცისა და დედაკაცთან. დაგმობილია აგრეთვე სოდომური ცოდვები, რომელიც მოხსენიებულია რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების დადგენილებაში.

11. ჩამოთვალეთ და მოკლედ დაახასიათეთ სასამართლო ორგანოები მონღოლთა შემოსევამდე (5)

სამართალწარმოება სათავეს იღებს ჯერ კიდევ წინასახელმწიფოებრივ ეპოქაში. სასამართლოების უძველესი ფორმა სამედიატორო სასამართლო იყო. ასეთი სასამართლო მოქმედებდა გვაროვნული წყობილების პერიოდში. გვარში წარმოშობილ კონფლიქტებს გვარის უფროსი წყვეტდა. ხოლო გვარებს შორის უთანხმოების მოსაგვარებლად მედიატორებს მიმართავდნენ. სამედიატორო სასამართლოს ძირითადი დანიშნულება იყო მხარეთა მშვიდობიანი მორიგება. გარდა სამედიატორო სასამართლოებისა, სასამართლო საქმეებს იხილავდნენ სახალხო კრებები. სამართალწარმოება მათი უმთავრესი ფუნქცია არ იყო, მაგრამ მათ შორის სადავო საკითხებსაც იხილავდნენ. სასამართლო ფუნქციები ასევე გააჩნდათ უმაღლესი ადმინისტრაციული უფლების მქონე პირებს, მათ შორის უმაღლეს სამხედრო მთავარსარდალს. ის სამხედრო საქმესა და მართლმსაჯულებას ახორციელებდა. გაერთიანებულ ფეოდალურ საქართველოში საქართველოს სახელმწიფოს მთელი მოსახლეობა ორ მთავარ სასამართლო უწყებას ექვემდებარებოდა: სამეფო სასამართლო და საკათალიკოსო სასამართლო. ეს უკანასკნელი ეკლესიის საქმეში შემავალ პირთა საქმეებს იხილავდა. ამ პერიოდში უზენაეს მართლმსაჯულებას მეფე ახორციელებდა. ამას „სამართალი სამეუფეო“ ეწოდებოდა. მეფე რთულ და გახმაურებულ საქმეებს იხილავდა. არსებობდა აგრეთვე სპეციალური სასამართლო დაწესებულებები, რომლებიც საქმეებს იხილავდნენ, ესენია: სააჯო

კარი, საბჭო, სამსჯავრო სახლი. სააჯო კარს სათავეში მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი ედგა. ის ორშაბათობით ედგა სათავეში სააჯო კარს. მას ეხმარებოდა ორი მწიგნობარი, ზარდახანისა და საწოლის. მართლმსაჯულების ფუნქციები ჰქონდა დარბაზსაც. არსებობდა აგრეთვე სპეციალური სასამართლოებიც- მპარავთმძებნელთა. მპარავთმძებნელის ფუნქცია ქურდების ძებნა იყო, მას ეხლამრებოდნენ მოხელეები, ჩენილები. არსებობდა წოდებრიობაზე აგებული სასამართლოები და ფეოდალთა სასამართლოები. გაერთიანებულ საფეოდალო საქართველოში არსებობდა შემდეგნაირი სასამართლო სისტემა: 1) უმაღლესი მოსამართლე იყო მეფე, 2) სასამართლო ფუნქციები გააძნდა დარბაზს, 3) სააჯო კარი, 4) საკათალიკოსო სასამართლო, 5) სამპარავთმძებნელო სასამართლო, 6) წოდებრივი სასამართლო, 7) ფეოდალთა სასამართლოები.

12. ამირსპასალარის ფუნქციები (5)

ამირსპასალარი სამხედრო დარგის ხელმძღვანელი იყო სახელმწიფო მმართველობაში. ვაზირობის დროს პირველი სიტყვა ამირსპასალარს ეკუთვნოდა, თუ საკითხი სამხედრო საქმეს შეეხებოდა. ამირსპასალარი საპატიო ვეზირი იყო, მას ჰქონდა ქვეყნის გაცემის განსაკუთრებული უფლება, რომელიც ამირსპასალარს ჰქონია. ეს ნიშნავდა მიწითა და გლეხებით ვინმეს დაჯილდოვებას მეფის მიერ. რატომ შეიძლებოდა რომ ეს უფლება ამირსპასალარს ჰქონოდა? სამხედრო შინაარსის სახელმწიფო გადასახადები-სალაშქრო, მიწისა და გეხების მფლობელობასთან იყო დაკავშირებული. ამირსპასალარი საქმის კურსში უნდა ყოფილიყო სახელმწიფოს მიერ მიწების წყალობის სახით გადაცემის შესახებ. ლაშქრობა თუ გამარჯვებით დამთავრდებოდა, ომში წარჩინებული მონაწილეები უნდა დაეჯილდოვებინათ და ეს საქმე ამირსპასალარის გარეშე არ უნდა მომხდარიყო. რადგან სწორედ მან იცოდა ომის მონაწილეთა საქმიანობა ყველაზე კარგად. ამირსპასალარი ქვეყანაში მსხვილი და პირველი ფეოდალთაგანი იყო. პატივით ამირსპასალარი ვაზირთა პირველ სამეულს მიეკუთვნებოდა და იგი ძეგლში ათაბაგის შემდეგ

არის მოხსენებული. ამირსპასალარის მოადგილე იყო ამილახორი. იგი პატივით გათანაბრებული იყო მეჭურჭლეთუხუცესთან და მსახურთუხუცესთან. ის სავეზიროს სხდომას ესწრებოდა, მაგრამ მხოლოდ სათათბირო ხმა ჰქონდა. ჯარი რომელსაც ამირსპასალარი მეთაურობდა შედგებოდა ქვეითისა და ცხენოსნებისაგან. ამილახორის საქმიანობა ძირითადად ცხენოსანი ლაშქრისა და მასთან დაქვემდებარებულ საკითხებთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული. ამირსპასალარის სახელოში ამილახორის გარდა შედიოდნენ აგრეთვე მეაბჯრეთუხუცესი და ზარდახანისუხუცესი, მათდამი დაქვემდებარებული მოხელეებით. 6 ვაზირის გარდა კიდევ იყო სამი თანამდებობის პირი, რომლებიც სპასპეტებად იწოდებოდნენ: ჩუხჩარხი, მეჯინბეთუხუცესი და ამილახორი. კორონაციისას ჩუხჩარხი მეფის უკან მიდიოდა, როგორც მისი დაცვის უფროსი.

13. ამირსპასალარის ქვემდებარე მოხელეები (3)

ამილახორი, მეჯინბეთუხუცესი, მეაბჯრეთუხუცესი და ზარდახანისუხუცესი მათდამი დაქვემდებარებული მოხელეებით.

14. მტკიცებულებები ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნის მიხედვით (3)

ფიცი, შანთი, მდულარე, ხმალი, მოწმე, ცოდვის მოკიდება.

15. დანაშაულის სუბიექტის ასაკი (3)

იოანე მმარხველის აზრით დანაშაულისათვის პასუხისგება 30 წლის ასაკიდან მოეთხოვებოდა პირს, ექ.მთაწმინდელი 30 წლამდე პირის უსუბუქესად დასჯის აზრს ატარებს თავის თარგმანში, ხოლო ვახტანგ მე-6 პასუხისმგებლობის 10 წლიდან დაწესებას აკანონებდა.

16. დაახასიათეთ მდივანბეგის სასამართლო (3)

გვიანფეოდალურ საქართველოში სასამართლო დაწესებულებას „დივანს“ უწოდებდნენ, რაც სახელმწიფო კრებას, დაწესებულებას

ნიშნავს. სასამართლო დაწესებულებას ასევე სამდივნო სახლი ეწოდებოდა. მდივანბეგი სპეციალიზებული სასამართლო მოხელეა, მხოლოდ სასამართლო ფუნქციებით აღჭურვილი. მდივანბეგის სასამართლო კოლეგიალურია. მდივანბეგი ეწოდებოდა სასამართლოს უფროსს. ის უფროსი მოსამართლე იყო. მდივანბეგის სასამართლოში შედიოდნენ: 1) მდივანბეგი, 2) მსაჯულები, 3) მდივანი (რომელიც იწერდა ორივე მხარის ჩვენებებს) 4) იასაულნი, ა) მართლის მთქმელნი-ევალეობდათ საგამომიებო საქმიანობა ბ) გაწყრომის და დაჭერის-ევალეობდათ დამნაშავეთა შეპყრობა. მდივანბეგი მხოლოდ მეფის კარის მოხელეა. მისი კომპეტენცია მეფის კარის სიძლიერით განისაქვრებოდა. ისინი სისხლის და სამოქალაქო სამართლის საკითხებს აწესრიგებდნენ. ზოგიერთი სისხლის საქმე მათ განსაკუთრებულ კომპეტენციას შეადგენდა: მკვლელობის საქმე ადგილობრივ მოხელეებსა და მემამულეებს შორის. მკვლელობის საქმეს ჩვეულებრივ მდივანბეგი იხილავდა. მდივანბეგს ასევე ექვემდებარებოდა ის საკითხები, რომელთა განხილვასაც მას უშუალოდ დაავალებდნენ.

17. პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოებები ძველქართულ სამართალში (3)

- 1) მეორედ ჩადენილი დანაშაული. ის უფრო მკაცრად ისჯებოდა
- 2) თუ დამნაშავე ცოდნისმოყვარე იყო ან აუკრძალველობასა და თავხედ კადნიერებას ამჟღავნებდა.
- 3) მახლობელი ნათესავისადმი ჩადენილი დანაშაული, მკვლელობა, სისხლის აღრევა, მცირეწლოვანთა გახრწნა.
- 4) თანამდებობის პირთა განუკრძალველობა (მოურიდელობა), ისინი უფრო მკაცრად ისჯებოდნენ
- 5) დანაშაულის ჩადენა საპატიჟო ადგილებზე.

18. დაახასიათეთ ცოდვის მოკიდება (3)

ცოდვის მოკიდება მცირემნიშვნელოვან საქმეზე გამოიყენებოდა. ცოდვის მოკიდება გარკვეული რიტუალის შესრულებასთანაა

დაკავშირებული. შეწამებულმა შემწამებელი ზურგზე უნდა მოიკიდოს, წრე უნდა შემოავლოს მოედანს და წარმოთქვას ფიცის განმსაზღვრელი ფორმულა (მე თუ ბრალეული ვიყო იმაში, რაშიც შენ ბრალს მდებ, მეორედ მოსვლის ჟამს შენი ცოდვაც მე მომეკითხოს), რომლის არსიც ცოდვის მოკიდებაში მდგომარეობს. თუ შეძლებდა ბრალდებული ამის გაკეთებას პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლდებოდა, თუ არა და ისჯებოდა.

19. ნებსითი მოქმედების რა ფორმებს იცნობდა ექვთიმე მთაწმინდელი? (2)

მახვილით ან სუბით ვინმეს მოვკლა, მუცლის მოშლის მიზნით წამლის დაღვევა, მამაკაცის მოხიბლვის მიზნით მისთვის წამლის მიცემით სიკვდილის გამოწვევა, ქონების მოხვეჭის მიზნით ვინმეს მოვკლა.

20. სიკვდილით დასჯის რა სახეები გამოიყენებოდა მონღოლთა შემოსევამდე? (2)

ჩამოხრჩობა, თავის მოკვეთა

21. განმარტეთ ტერმინები საკარგავი და აგარაკი (2)

საკარგავი-მეფის მიერ სამსახურის უფლებით გაცემული მიწები აგარაკი-მიწის ნაკვეთი, რომელიც კერძო მფლობელობაში აქვს მესაკუთრეს.

22. ჩამოთვალეთ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებები (2)

დილეგი, საკანი, საპატიმრო

23. უნებლიე ბრალის რა ფორმებს იცნობდა ექვთიმე მთაწმინდელი? (2)

უნებლიე შემთხვევა, რომელიც გაუფრთხილებლობას ჰგავს და

პასუხისმგებლობას იწვევდა და უნებლიე შემთხვევას, რომელიც პასუხისმგებლობას არ იწვევდა.

24. ჩამოთვალეთ გამაწბილებელი სასჯელები (2)

გაპარსვა, თავზე ლაფის დასხმა, გამიშვლება

25. სააჯო კარის ფუნქციები და შემადგენლობა (2)

სააჯო კარი უმაღლესი ინსტანციის სასამართლო დაწესებულება იყო, რომელსაც სათავეში ედგა მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი. სააჯო კარში საქმეებს არა ერთპიროვნულად, არამედ კოლეგიალურად განიხილავდნენ. მწიგნობართუხუცესს ეხმარებოდნენ საწოლისა და ზარდახანის მწიგნობრები. ისინი იკრიბებოდნენ ორშაბათობით, სხვა კვირის დღეებში სააჯო კარს სხვა მოსამართლეები ხელმძღვანელობდნენ.

26. ჩამოთვალეთ მეჭურჭლეთუხუცესის ქვემდებარე მოხელეები (2)

საჭურჭლის ნაცვალი, მუმრიბი, საჭურჭლის მუქიფი, მეჭურჭლენი.

27. რა ეწოდებოდა თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულს? (2)

ორკერძოვე დანაშაული

28. ჩამოთვალეთ ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები (2)

ვალდებულების შესრულება, პირის გარდაცვალება, უგზო-უკვლოდ დაკარგვა.

29. ჩამოთვალეთ სასჯელთა სახეები მონღოლთა შემოსევამდე (2)

სიკვდილით დასჯა, სხეულის დამასახიჩრებელი სასჯელები, ექსორია და გაძევება, თავისუფლების აღკვეთა, მტკივნეული სასჯელები,

ქონების კონფისკაცია, მოქალაქეობის დროებითი და სამუდამო ჩამორთმევა, დაკრულვა.

30. მდივანბეგის სასამართლოს შემადგენლობა (2)

მდივანბეგი, მსაჯულები, მდივანი, იასაულნი: ა) მართლის მოქმელნი
ბ) გაწყრომის და დაჭერის.

31. რა სასჯელი გამოიყენებოდა სამშობლოს ღალატისთვის ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნის მიხედვით? (1)

ფეხის მოკვეთა ან ქონების კონფისკაცია (გალარიბება)

32. განმარტეთ ტერმინი „მოხრობელი“ (1)

დანაშაულის თვითმხილველი, მოწმე

33. განმარტეთ ტერმინი „ჭურჭელი“ (1)

ჭურჭელი- მოძრავ უსულო საკუთრებისა და ქონების აღმნიშვნელ ტერმინად გამოიყენებოდა.

34. ვის ექვემდებარებოდა მუქიფი? (1)

მეჭურჭლეთუხუცესს

35. განმარტეთ ტერმინი „სარჩელა“ (1)

მხარეთა შორის ურთიერთდავა

36. რა ტერმინი გამოიყენებოდა საქმის წინასწარი გამოძიების აღსანიშნავად? (1)

დანისტრა

37. რა სასჯელი იყო გათვალისწინებული სამხედრო საიდუმლოების გაცემისათვის ვახტანგ მე-6-ის სამართლის წიგნის მიხედვით? (1)

კონკრეტული სასჯელი არ იყო, ყველანაირი სასჯელი შეიძლებოდა შეფარდებოდა

38. ვის ექვემდებარებოდა მუშრები? (1)

მეჭურჭლედუხუცესს

39. რა ეწოდებოდა თანამონაწილეობით ჩადენილ დანაშაულს? (1)

ორკერძოვე დანაშაული

40. რა ეწოდებოდა საქმის განხილვას წინასწარი გამოძიების გარეშე? (1)

უდანისტროდ განხილვა

41. განმარტეთ ტერმინი „მიშვება“ (1)

მიმნებებლობა, თვითმხილველის უმოქმედობით დამნაშავესათვის დანაშაულის ჩადენის მინებება.

42. რას ნიშნავს ტერმინი შეგდებული თანამოფიცარი (1)

როცა დაზარალებული თვითონ ასახელებდა თანამოფიცარს.

43. რომელი ტერმინით აღინიშნება ვალდებულება? (1)

თანადება

44. რას ნიშნავდა ტერმინი „ბრალი“ ივ.ჯავახიშვილის აზრით? (1)

მცირე ცოდვას

45. განმარტეთ ტერმინი წინდი (1)

ქალ-ვაჟის დანიშვნა-ნიშნობა, გირაო.

46. განმარტეთ დანაშაულის თანამოწმე (1)

თუ პირი მოგვიანებით შეუერთდებოდა თანამზრახველებს

47. განმარტეთ ტერმინი დათრგუნვა (1)

კანონის დარღვევა, დანაშაულის ჩადენა

48. ვის ექვემდებარებოდა ამირეჯიბი? (1)

მანდატურთუხუცესს

By Achi Javakhishvili

Good luck!